

Nr 481

Av herr **Hedlund m. fl.**, om åtgärder för främjande av barnens psykiska hälsa och utveckling.

(Lika lydande med motion nr 402 i Första kammaren)

Den snabba och genomgripande omvandling som vårt samhälle genomgått och alltjämt genomgår medför stora påfrestningar på det psykiska planet. Allteftersom denna omvandling fortgår i accelererad takt synes dessa påfrestningar ytterligare öka i betydelse. Detta bör givetvis förändra såväl att de psykiska anpassningsproblemen ägnas ökad uppmärksamhet i den allmänna samhällsreformeringen som att effektivaste möjliga förebyggande och kurativa åtgärder vidtages. På grund av problemets angelägenhetsgrad bör enligt vår mening speciell uppmärksamhet ägnas de *förebyggande* åtgärder som är möjliga att genomföra med förhållandevis begränsade resurser och inom en nära framtid. Med hänsyn till barndomsårens och uppväxtårens betydelse för individens fortsatta utveckling och anpassning måste därvid frågorna rörande barn- och ungdomsfostran under uppväxtåren skjutas i förgrunden.

Hemmet och familjen spelar en grundläggande roll i fostran av det uppväxande släktet. Man måste dock uppmärksamma både att hem- och familjesituationen är väsentligt annorlunda än bara för ett kvarts sekel sedan och att hemmet inte längre på samma sätt som tidigare är allenarådande i sin fostrarroll. Främst skolan men även lekskolor och daghem har kommit att spela en större roll än tidigare. Det kan inte förnekas att dessa omstruktureringar liksom perspektivet att de ökade och annorlunda påfrestningarna och frestelserna i vårt samhälle ställer större krav på fostraren föranlett en viss villrådighet. Fostraren befinner sig i en ny situation där förutsättningarna för fostran ändrats, där kraven på fostran ökats och där han inte är ensam om fostrarens roll utan delar denna med andra. I denna situation har förmärkts vissa tendenser att mera definitivt föra över ansvaret för fostran på olika samhällsliga institutioner, särskilt på skolan. Enligt vår mening måste sådana tendenser tillbakavisas. Naturligtvis tillkommer viktiga fostrande uppgifter inom institutioner utanför hemmen, och ett samarbete och samspel mellan dessa institutioner och hemmen är säkerligen av vital betydelse, men det kan ändå inte råda någon tvekan om att hemmen och familjerna alljämt spelar och enligt vår uppfattning även i all framtid måste spela den

grundläggande och dominerande rollen, särskilt med avseende på barnens emotionella förankring och utveckling.

De ovan antydda omständigheterna bör enligt vår mening föranleda att man så långt möjligt söker förbättra förutsättningarna för hemmens fostrargärning, främst genom rådgivnings- och upplysningsverksamhet. I detta sammanhang bör angelägenheten av ett förebyggande och ett tidigt uppdagande av redan uppkomna nervösa rubbningar liksom samverkan mellan hemmen och övriga institutioner som har betydelse för barnens fostran ägnas särskild uppmärksamhet. De olika åtgärder som här kan ifrågakomma bör samordnas i syfte att främja och rutinmässigt kontrollera barnens psykiska hälsa på ett sätt som kan sägas motsvara vad som nu sker beträffande deras kroppsliga hälsa. Verksamheten bör bedrivas så att den får effekt på såväl kortare som längre sikt, t. ex. genom upplysningsskrifter till alla föräldrar och genom ett ökat uppmärksammande av dessa spörsmål i skolundervisningen i syfte att skapa goda förutsättningar för kommande föräldragenerationer att uppfylla fostrarens roll.

De samhällsinstitutioner som främst får förväntas spela en roll i verksamheten är mödra- och barnavården, daghem och förskolor, skolan, familjerådgivningsverksamheten samt de barnpsykiatriska institutionerna. Verksamheten bör baseras på dessa institutioner enligt de sammanfattande huvuddrag vi anger här nedan.

Inom verksamheten vid *barnavårdscentralerna* förekommer en betydande rådgivnings- och upplysningsverksamhet såväl vid stationer och centraler som av befattningshavare som enligt sin instruktion skall företa hembesök. Till alldeles övervägande del är dock verksamheten inriktad på barnens kroppsliga utveckling och hälsa. Verksamheten bör vidgas att i större utsträckning omfatta även den psykiska utvecklingen och hälsan. Rådgivnings- och upplysningsskrifter bör distribueras till alla blivande och nyblivna föräldrar och råd och upplysningar i psykohygieniska frågor lämnas såväl vid besök vid barnavårdsinstitutionerna som vid befattningshavares hembesök. Syftet bör vara både att förebygga psykisk ohälsa och att få till stånd en så tidig diagnostik och behandling som möjligt i fall av sådan ohälsa. En sådan vidgning av verksamheten bör föranleda att särskild uppmärksamhet ägnas utbildningen av berörda befattningshavare. Bl. a. kan en viss fortbildning i barnpsykologi och barnpsykiatri vara lämplig beträffande de berörda läkarna. Även om en sådan utbildning kommer till stånd och möjligheter därigenom skapas för viss psykisk rådgivning och behandling vid barnavårdscentralerna bör understrykas att samverkan och samarbete med de barnpsykiatriska institutionerna bör äga rum liksom givetvis remiss av svårare fall till dessa institutioner.

Den numera omfattande verksamheten vid *daghem och förskolor* utgör ett exempel på den ändrade fostringsituationen. Här förekommer fostran i miljöer utanför hemmet vid långt spädare ålder än tidigare, och oftast är därjämte, åtminstone vad daghemmen beträffar, moderns tid och kraft för den fostrande uppgiften beskuren på grund av hennes dubbla uppgift att både sköta hemmet och upprätthålla förvärvsarbete. Farhågor har uttalats för att detta skulle få starkt negativa psykiska verkningar på barnen. Dess bättre har dessa farhågor visat sig överdrivna. På vetenskapligt håll tycks man allmänt anse att förekomsten av två miljöer för fostran inte *i och för sig* behöver innebära några större risker, i vart fall inte sedan behovet under de första tre levnadsåren av maximal moderskontakt är ett passerat stadium. Detta innebär emellertid inte att det saknas problem som bör ägnas särskild uppmärksamhet.

Då fostringsituationen i de åsyftade fallen är relativt ny saknar föräldrarna ett invant och accepterat mönster för hur fostran bör bedrivas. Detta gäller såväl aspekter med daghem och förskolor som aspekter med den förvärvsarbetande modern. Här behövs enligt vår mening en rådgivnings- och upplysningsverksamhet, främst innefattande en samordning av den totala fostrande insatsen och en anpassning av denna till accepterade psykologiska och pedagogiska principer. Upplysningen bör även gälla vad som kan göras från hennens sida för att underlätta barnens dubbla miljöanpassning, hur den fostrande uppgiften i hemmet med hänsyn till båda föräldrarnas förvärvsarbete kan underlättas genom arbetsfördelning dem emellan osv.

På den obligatoriska skolans område har ett samarbete mellan hemmen och skolan nu inletts. Enligt vår mening bör en sådan kontakt eftersträvas även mellan å ena sidan daghem och förskolor och å andra sidan hemmen. De argument som ur fostrande synpunkt anförts för en samverkan beträffande den obligatoriska skolan kan nämligen med samma tyngd anföras beträffande daghem och förskolor. De möjligheter till rådgivnings- och upplysningsverksamhet som kan yppas vid en sådan samverkan och kontakt bör självfallet tillvaratagas.

Inom förskolorna och daghemmen torde speciella möjligheter föreligga att i tid uppdaga psykiska rubbningar hos barnen. Sådana rubbningar som av skilda skäl ej uppdagats i hemmet torde lättare uppdagas då barnet kan studeras i daghems- eller förskolemiljön med dess helt annorlunda påfrestningar osv., inte minst med tanke på att personalen där har helt andra möjligheter till jämförelser och objektivitet. Dessa möjligheter bör tillvaratagas och fullföljas främst genom i förtroende givna råd och upplysningar till föräldrarna och i förekommande fall även rekommendation att söka speciell behandling, t. ex. vid barnpsykiatrisk institution. I detta avseende bör alltså daghem och förskolor kunna ges såväl en

sjukdomsförebyggande som en elementär diagnostiserande och i någon mån även terapeutisk uppgift.

Förutom genom upplysning till hemmen ligger samhällets största möjligheter att positivt påverka barnens psykiska hälsa och utveckling givetvis i *skolan*. Enligt vår mening innebär 1962 års beslut om den framtida skolan ett framsteg i detta avseende. Vi vill i detta sammanhang särskilt understryka vikten av att det inledda samarbetet mellan hem och skola ytterligare utbygges och utvecklas, att behovet av insikter i psykologi tillgodoses i lärarutbildning och fortbildning och att strävandena till lägre elevantal i klasserna fortsättes för att därmed ge ökade möjligheter till omvårdnad om eleverna.

Vid 1962 års skolbeslut togs inte ställning till psykolog-, kurators- och yrkesvägledningsverksamheterna vid skolan. En omfattande översyn ansågs nämligen nödvändig. Vid denna översyn bör beaktas att yrkesvägledningsverksamheten från här anförda synpunkter hellre bör sammankopplas med skolkurator- och/eller skolpsykologverksamheten än med arbetsförmedlingsorganisationen och yrkesvalsläroorganisationen, att såväl yrkesväglednings-, skolkurators- som skolpsykologorganisationen bör omfatta även till grundskolan anslutande skolformer, yrkesskolor, fackskolor och gymnasier, att behovet av psykologisk sakkunskap i förskoleåldern bl. a. avseende skolmognad och uppdagande av psykiska rubbningar motiverar att även förskole- och daghemsverksamhet till tillämplig del inordnas i organisationen, att mindre skoldistrikts samverkan för anställande av kvalificerade befattningshavare underlättas samt att löner till de berörda befattningshavarna i statsbidragshänseende bör vara jämställda med lärarlöner. De här berörda verksamheterna måste utgöra ett väsentligt inslag i samhällets psykohygieniska grundorganisation för de uppväxande. Den bör således ha till syfte att genom förebyggande åtgärder i vid bemärkelse skapa en god miljö, att möjliggöra att psykiska rubbningar och besvär uppdagas i tid och att därvid ingripa med kurativa åtgärder eller om så erfordras tillse att dessa kommer till stånd genom andra organ, främst inom barnpsykiatrien. De riktlinjer som här angivits bör enligt vår mening beaktas vid den pågående översynen.

Givetvis kan inte hela ansvaret för de fostrande uppgifterna och omvårdnaden om barnen i psykiskt avseende överlåtas på speciella befattningshavare inom skolväsendet. Dessa uppgifter måste ingå som ett naturligt led i skolans dagliga liv och arbete. Den grund härför som lades genom fjolårets skolbeslut bör givetvis tillvaratagas på bästa sätt i det utvecklingsarbete som nu påbörjats. I ett avseende anser vi emellertid att särskilda åtgärder är befogade, nämligen då det gäller att göra en kommande föräldrageneration så väl skickad för fostraruppgiften som möj-

ligt. Vi anser att en undervisning i ämnet familjekunskap bör komma alla elever i grundskolan till del.

Ämnet familjekunskap i den mening vi avser ingår nu endast som delämne i ämnet familje- och socialkunskap i linje 9 s och kommer således i fråga för endast en mindre del av eleverna. Den undervisning i familjekunskapsämnet som enligt vår mening borde gälla alla elever motsvaras närmast av vad skolberedningen i förslaget till läroplan för familje- och socialkunskap angivit med orden: "Familjens biologiska, emotionella, ekonomiska och fostrande funktioner, familjebildning, samlevnadsfrågor" samt "inbördes rättigheter och skyldigheter, föräldrar och barn, barnens vård och fostran mot bakgrunden av deras fysiska och psykiska utveckling". Visserligen förekommer vissa delar av detta ämne vid skilda tillfällen under skolgången inom ramen för andra ämnen. Emellertid kommer spörsmålen därvid att behandlas ur andra perspektiv, lösryckta ur sitt naturliga sammanhang, utan tillräcklig konkretisering. Det framgår av det sagda hur vi anser att undervisningen bör bedrivas och att den bör komma alla elever i grundskolans avslutningsklass till del.

Vid sin behandling av denna fråga 1962 fann riksdagen det inte möjligt att tillmötesgå det framställda önskemålet men förutsatte med hänsyn till den vikt denna undervisning bör tillmätas att skolöverstyrelsen vid planläggningen av lärarutbildning och fortbildning beaktar ifrågavarande behov. Enligt vår mening bör målet vid fullföljandet av detta riksdagens uttalande vara att inom en nära framtid göra det möjligt att ge alla elever den åsyftande undervisningen.

1960 års riksdag fattade beslut om en försöksvis bedriven *familjeråd-givning*. Ett flertal landsting har visat intresse för uppgiften, och verksamheten torde innevarande år komma att påbörjas i några landstingsområden. Familjerådgivningen måste tillmätas stor betydelse i det sammanhang som här beröres. Det är önskvärt att försöksverksamheten utvecklas så snabbt som möjligt så att den inom en inte allför avlägsen framtid kan avlösas av en reguljärt bedriven verksamhet.

Det måste dock uppmärksammas att en familjerådgivning baserad på en eller ett par byråer per län inte är tillfyllest. Avstånden till rådgivningsbyråerna blir för stort för många medborgare, och de möjligheter till person- och lokalkännedom som kan vara av värde i familjeråd-givningen kan inte tillgodoses. Det är därför angeläget att man i försöksverksamheten också prövar förutsättningarna för lokala organ inom familjeråd-givningen. En sådan finns nu i ett begränsat antal kommuner, främst vissa större och medelstora städer. Även på de flesta andra orter finns emellertid ett antal personer som kan antagas vara lämpliga att medverka i en sådan verksamhet; läkare, socialvårdare, vissa lärare, de enstaka psykologerna inom skolväsendet, kuratorer, i lämpliga fall även

befattningshavare inom de religiösa samfundet m. fl. Det bör prövas om inte av dessa kan bildas lokala samarbetslag inom familjerådgivningen med mottagning och konsultationsmöjligheter vissa bestämda tider. Deras uppgift skulle vara att själva meddela familjerådgivning och i förekommande fall samarbeta och förmedla kontakt med större familjerådgivningsbyrå och andra hjälporgan med större resurser. Det bör också prövas om inte sådana lokala organ också skulle kunna medverka i den lokalt bedrivna upplysnings- och kursverksamheten i familje- och uppfostringsfrågor. Den lokala verksamheten bör bedrivas i kommunal regi, givetvis med stöd av medel som anslås till försöksverksamheten, och bör prövas inom ramen för försöksverksamheten så snart det är möjligt.

Med det anförda har vi velat påvisa att det finns goda möjligheter att skapa en grundorganisation för omvårdnad av den psykiska hälsan hos de uppväxande. Till betydande delar finns redan de rent organisatoriska förutsättningarna, ehuru resurserna f. n. inte utnyttjas för de angelägna syften som här behandlats, bl. a. därför att de är ianspråktaga för ett stort antal illa samordnade punktåtgärder. Det bör emellertid vara möjligt att efter en omdisposition av resurserna med förhållandevis små medel kunna åstadkomma betydande förbättringar t. ex. då det gäller upplysnings- och rådgivningsverksamheten och försöken att tidigt uppdaga sådana rubbningar, som kan erfordra mera kvalificerad behandling. I sistnämnda hänseende hälsar vi med tillfredsställelse att barnpsykiatriska kliniker nu finns i de flesta landstingsområdena och att sådana kliniker planeras i de övriga. Vi är medvetna om att bristen på vissa kvalificerade krafter, främst läkare, utgör en hämsko då det gäller att utveckla de berörda verksamheterna så snabbt som är önskvärt. Desto angelägnare är det med en rationell samordning och ökad målmedvetenhet i de olika profylaktiska och terapeutiska åtgärderna både i nuläget och framtidsplaneringen så att både nuvarande och tillkommande resurser kan nyttiggöras på bästa sätt.

Det är självfallet inte fråga om en dirigerad eller ingripanden mot de enskilda i deras privatliv eller integritet utan främst om en samhällsservice, som genom rådgivnings- och upplysningsverksamhet söker skapa gynnsammare förutsättningar för de enskilda samt i förekommande fall för tidigdiagnostik och behandling av uppkomna nervösa rubbningar så snart det är möjligt. Vi är övertygade om att en metodisk rådgivnings- och upplysningsverksamhet kommer att bära frukt för den psykiska folkhälsan i vårt land. Det är av vikt att olika skeden under uppväxtåren uppmärksammas i upplysningsverksamheten. I konsekvens härmed bör rådgivnings- och upplysningskrifter tillhandahållas av barnavårdscentralerna, genom förskolor och daghem och genom skolan. Ett väsentligt syfte bör därvid vara att befrämja ett gott samarbete och samspel mellan de

olika fostringsmiljöerna.

Radion och televisionen har i sin verksamhet visat intresse för dessa frågor. Man torde kunna påräkna ett positivt intresse från radioföretagets sida och att det således skulle vara möjligt att utnyttja dessa massmedia i den upplysningsverksamhet som vi förordar. Det är av vikt att upplysningen via dessa massmedia blir metodisk, genomförs i samarbete med vetenskaplig expertis och på lämpligt sätt samordnas med upplysnings- och rådgivningsverksamheten i övrigt.

Med hänvisning till det anförda hemställes,

- A. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte
1. anhålla att frågan om rådgivnings- och upplysningsverksamhet rörande barnens psykiska utveckling och hälsa m. m. måtte utredas,
 2. att åtgärder vidtages för ökad samverkan mellan hem och förskola/daghem samt för sistnämnda institutioners medverkan i rådgivnings- och upplysningsverksamhet,
 3. att vad i motionen anförts beträffande yrkesväglednings-, skolpsykolog- och skolkuratorsverksamheten måtte beaktas vid översynen av dessa verksamheter,
 4. att lokal familjerådgivningsverksamhet genom i motionen nämnda samarbetslag eller samarbetsorgan måtte prövas,
 5. att prövningen angående lärarutbildning och fortbildning i ämnet familjekunskap måtte avse att möjliggöra i motionen förordad undervisning i ämnet för alla elever i grundskolan, lämpligen under sista årskursen,
- B. beakta vad i motionen i övrigt anförts om rådgivnings- och upplysningsverksamhet och om uppbyggande av en samhällets grundorganisation för främjande av barnens psykiska hälsa och utveckling.

Stockholm den 26 januari 1963

Gunnar Hedlund

Lars Eliasson
i Sundborn

Nils G. Hansson
i Skegrie

S. G. W. Wahlund

Sven Vigelsbo

Harald Larsson
i Hedenäset

Gunnar Larsson
i Luttra

Per Svensson
i Stenkyrka

Gustaf Svensson
i Vä